

Айжан Арын¹ , Камран Гусейнов² , Ардақ Балықбаева³

¹ «Алматы Менеджмент Университеті» ББМ
қауымдастырылған профессоры, PhD
e-mail: a.aizhan@almau.edu.kz

² «Алматы Менеджмент Университеті» ББМ зерттеушісі, с.з.к
e-mail: k.guseinov@almau.edu.kz

³ «Алматы Менеджмент Университеті» ББМ
оқытушысы, хат-хабарға жауапты автор
e-mail: a.balykbayeva@almau.edu.kz,
(Алматы, Қазақстан)

СТУДЕНТТІК КЛУБТАР УНИВЕРСИТЕТ ОРТАСЫНДА ҚОҒАМДЫҚ СЕНІМ МЕН ӘЛЕУМЕТТІК КАПИТАЛДЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ МЕХАНИЗМІ РЕТІНДЕ (ALMAU КЕЙСІ НЕГІЗІНДЕ)

Андатпа. Бұл мақалада студенттік клубтар мен қауымдастықтардың университет ортасында қоғамдық сенімді қалыптастыру және әлеуметтік капиталды жинақтау механизмі ретіндегі рөлі жан-жақты зерттеледі. Зерттеудің әдіснамалық негізі теориялық талдау мен Almaty Management University (AlmaU) студенттік клубтарының қызметін зерделеуге бағытталған кейс-стади әдісінің жиынтығынан тұрады. Жұмыс барысында В. Тинтоның интеграция теориясы, А. Астиннің қатысу моделі, Р. Майердің ұйымдық сенім концепциясы және Р. Патнэмнің әлеуметтік капитал теориясы негізге алынды. Зерттеу нәтижелері студенттік клубтардың студенттерді әлеуметтік интеграциялаудың негізгі арнасы екенін, сондай-ақ «көпірлік» (bridging) әлеуметтік капиталды дамыту арқылы сыртқы байланыстарды нығайтатынын көрсетті. Студенттік ұйымдар азаматтық қоғамның «институционалдық шағын моделі» ретінде қарастырылып, онда қалыптасқан әлеуметтік капитал демократиялық институттардың тұрақтылығын анықтайтын фактор ретінде негізделген. Сонымен қатар мақалада студенттік бастамаларды институционалдандыру процесі мен психологиялық қауіпсіздік жағдайларының университет әкімшілігі мен студенттер арасындағы вертикалды сенімді арттырудағы маңызы негізделген. Тұжырымдар студенттік өзін-өзі басқарудың мемлекеттік жастар саясатын тиімді іске асырудағы және қоғамның саяси мәдениетін жаңғыртудағы стратегиялық маңызын дәлелдейді.

Түйін сөздер: қоғамдық сенім, әлеуметтік капитал, студенттік клубтар, әлеуметтік интеграция, институционалдық сенім, AlmaU, жастар саясаты, азаматтық қоғам.

Айжан Арын, Камран Гусейнов, Ардақ Балықбаева
СТУДЕНЧЕСКИЕ КЛУБЫ КАК МЕХАНИЗМ ФОРМИРОВАНИЯ
ДОВЕРИЯ И СОЦИАЛЬНОГО КАПИТАЛА В УНИВЕРСИТЕТСКОЙ СРЕДЕ
(НА ПРИМЕРЕ ALMAU)

Аннотация. В данной статье всесторонне исследуется роль студенческих клубов и ассоциаций как механизма формирования общественного доверия и накопления социального капитала в университетской среде. Методологическая основа исследования базируется на сочетании теоретического анализа и метода кейс-стади на примере деятельности студенческих клубов Almaty Management University (AlmaU). В работе применены концепции интеграции В. Тинто, модель вовлеченности А. Астина, модель организационного доверия Р. Майера и теория социального капитала Р. Патнэма. Результаты исследования продемонстрировали, что студенческие клубы выступают ключевым каналом социальной интеграции студентов и способствуют развитию «мостового» (bridging) социального капитала. Студенческие организации рассматриваются как «институциональная микромодель» гражданского общества, где сформированный социальный капитал выступает фактором, определяющим устойчивость демократических институтов. Кроме того, в статье обоснована значимость процесса институционализации студенческих инициатив и создания условий психологической безопасности для укрепления вертикального доверия между администрацией вуза и обучающимися. Результаты исследования подчеркивают стратегическое значение студенческого самоуправления в эффективной реализации государственной молодежной политики и модернизации политической культуры общества.

Ключевые слова: общественное доверие, социальный капитал, студенческие клубы, социальная интеграция, институциональное доверие, AlmaU, молодежная политика, гражданское общество.

Aizhan Aryn, Kamran Guseinov, Ardak Balykbayeva

STUDENT CLUBS AS A MECHANISM FOR THE FORMATION OF TRUST AND SOCIAL CAPITAL IN THE UNIVERSITY ENVIRONMENT: THE CASE OF ALMAU

Abstract. This article comprehensively examines the role of student clubs and associations as a mechanism for building social trust and accumulating social capital within the university environment. The research methodology is based on a strategic combination of theoretical analysis (scoping review) and a case study focusing on the student clubs at Almaty Management University (AlmaU). The study utilizes V. Tinto's integration theory, A. Astin's involvement model, R. Mayer's organizational trust concept, and R. Putnam's social capital theory. Findings indicate that student clubs serve as a primary channel for social integration and facilitate the development of bridging social capital. Student organizations are viewed as an "institutional micro-model" of civil society, where the accumulated social capital serves as a determining factor for the stability of democratic institutions. Furthermore, the article substantiates the significance of institutionalizing student initiatives and establishing psychological safety conditions to strengthen vertical trust between university administration and students. The research results highlight the strategic importance of student self-governance in the effective implementation of state youth policy and the modernization of political culture.

Keywords: social trust, social capital, student clubs, social integration, institutional trust, AlmaU, civil society, youth policy.

Кіріспе

Қоғамдық сенім қоғамның тұрақты дамуын анықтайтын негізгі факторлардың бірі болып табылады. Өртүрлі институттарға деген сенім

мәселелері саяси, экономикалық және әлеуметтік үдерістерді талдау үшін қажет, себебі олар қоғамда жүріп жатқан трансформациялық үдерістердің индикаторлары болып табылады. Қоғамдық сенім деңгейі әлеуметтік капиталдың қалыптасуына тікелей әсер етеді және оның сапалық құрылымын анықтайды. Қоғамдық сенім саласындағы жетекші зерттеушілердің бірі Ф. Фукуяма сенім әлеуметтік капиталдың негізгі болып табылатынын және экономикалық даму деңгейіне әсер ететінін атап өтеді [1].

Қоғамдық сенім деңгейі эндогендік және экзогендік сипаттағы көптеген түрлі факторларға байланысты. Солардың ішіндегі негізгі факторлардың бірі - сенімнің жас ерекшелік өлшемі, яғни жастар ортасындағы белгілі бір институттар мен тәжірибелерге сенім деңгейі басқа жас санаттарындағы сенім деңгейінен айтарлықтай ерекшеленуі мүмкін. Жастар арасындағы сенім белгілі бір мемлекеттің даму перспективаларын анықтайды, себебі қоғамның бұл санаты әлеуметтік-экономикалық тәжірибелерді трансформациялау мен әртараптандырудың негізгі қозғаушы күші болып табылады.

Жастардың елдің әлеуметтік-саяси өміріне қатысуы әртүрлі институттарға деген сенімді нығайтатын және әлеуметтік капиталдың әртараптандырылған құрылымының қалыптасуына, сондай-ақ белгілі бір жүйені қалыптастыруға алып келетін факторлардың бірі болып табылады. Осыдан сенімнің әлеуметтік-саяси санат ретіндегі нормативтік күші көрінеді. Институттарға деген сенім нормалардың нақты жүйесін қалыптастырады және институционалдық байланыстарға нормативтік күш береді. Сонымен қатар, сенім тек белгілі бір институттарға деген көзқараспен ғана шектелмейді. Сенімді тұлғааралық байланыстар мен мәдени тәжірибелер тұрғысынан кешенді түрде қарастыру керек. Мұндай көлденең байланыстар әртүрлі қоғамдардағы жүйелік факторларға айтарлықтай ықпал етеді.

Қазіргі Қазақстанның саяси жаңғыру жағдайында жастардың азаматтық субъектілігін арттыру мемлекеттік саясаттың басым бағыты болып табылады. Студенттік клубтар - бұл жай ғана қызығушылық орталығы емес, бұл азаматтық қатысудың (civic engagement) бастапқы сатысы. Университет ортасында қалыптасқан институционалдық сенім болашақта азаматтардың мемлекеттік институттарға деген легитимдік сенімінің (political trust) іргетасын қалайды. Бұл тұрғыда әлеуметтік капитал - қоғамдағы саяси фрагментацияны жеңіп, әлеуметтік бірігуді (social cohesion) қамтамасыз ететін стратегиялық ресурс. Сонымен бірге мұндай клубтардағы өзара әрекеттесу механизмдері жастардың қалаулары мен мінез-құлық үлгілерін бақылауға, әлеуметтік капиталды қалыптастырудың негізгі қозғаушы күштерін анықтауға және сенім мен әлеуметтік іс-шараларға қатысу арасындағы байланысты зерттеуге мүмкіндік береді. Студенттердің студенттік клубтардың қызметіне белсенді қатысуы, егер олар жақсы ұйымдастырылған және нақты құрылымға ие болса, әлеуметтік капиталдың қалыптасуына ықпал етеді және жастар арасындағы тұлғааралық (көлденең) сенім деңгейін арттырады.

Жастар арасындағы қоғамдық сенім тақырыбы қазақстандық және халықаралық авторлардың еңбектерінде зерттелген. Қазақстандық зерттеу орталықтары да қоғамдық сенім мәселелеріне айтарлықтай қызығушылық танытады. Осы тұрғыда Жастар зерттеу орталығының аналитикалық есептерін атап өтуге тұрарлық, себебі олар Қазақстандағы қоғамдық сенім динамикасын түсіну және қоғамдық сенім саласында қолданбалы зерттеулер жүргізу үшін құнды деректер көзі болып табылады. Бұл есептер әлеуметтік трансформациялар, институционалдық қиындықтар және тұрақты әлеуметтік байланыстар тұрғысынан Қазақстандағы жастардың жағдайын кешенді

талдауға арналған. Оларда жастар, қоғамдық сенім деңгейі және әлеуметтік капиталдың қалыптасуына қатысты негізгі сын-қатерлер туралы эмпирикалық деректер қамтылған. 2025 жылғы есепте жастардың елдің қоғамдық-саяси өміріне қатысуы қарастырылады. Жастардың әлеуметтік капиталының деңгейі көбінесе әлеуметтік институттардың сапасы, халық арасындағы байланыс арналарының қолжетімділігі және институционалдық сенім дәрежесі сияқты факторларға байланысты. Жастар сенімі динамикалық сипатқа ие және әлеуметтік тұрғыдан анықталады. Жастардың әлеуметтік капиталы фрагментарлы сипатқа ие, ал теңсіздік қоғам ішіндегі әлеуметтік алшақтықты күшейтіп, тұрақты қоғам құруды қиындатады [2, 20-б.]. Тиімсіз институттар сөзсіз әлеуметтік байланыстардың бұзылуына және әлеуметтік капиталдың бұзылуына әкеледі. Есепте білім беруге және еңбек нарығына қолжетімділікті қоса алғанда, аймақтық теңсіздік атап өтіледі. Теңсіздік әлеуметтік капиталдың жойылуындағы негізгі құрылымдық фактор болып табылады. Сонымен қатар, сенім мен әлеуметтік капитал әртүрлі әлеуметтік үдерістерге сандық кеңістіктің ықпалы тұрғысынан да қарастырылады. Сандық кеңістік жастар арасындағы коммуникативтік байланыстардың дамуына ықпал ететін әлеуметтену факторы болып табылады. Сонымен қатар, сандық ортаның әлеуметтік капиталдың дамуына әсерінің екіұшты сипаты атап өтіледі. Негізгі тәуекелдер қоғамдағы шиеленістің артуына әкелетін дезинформацияның өсуімен байланысты.

Д. Шарипова мен С. Бейменбетовтың еңбегінде жастар арасындағы сенім мәселелері қарастырылып, олардың мемлекеттік институттар мен болашақ реформаларға деген үміттері зерттеледі. Авторлар институттарға деген сенімнің төмен деңгейі әлеуметтік капиталдың әлсіздігінен көрінуі мүмкін екенін атап өтеді [3].

Г. Әбдікерова Қазақстандағы тұлғааралық және институционалдық сенімді талдайды. Автор қоғамдық сенім деңгейіне мемлекеттік басқарудың ашықтығы мен тиімділігі, әлеуметтік әділеттілік және азаматтық қоғамның дамуы әсер ететінін атап өтеді. Азаматтық қоғам құру ел экономикасын нығайту үшін де қажет [4, 26 - б.]. Қоғамдық сенімнің жоғары деңгейі қоғамның бірігуіне, мемлекеттік бағдарламалардың сәтті жүзеге асырылуына және саяси тұрақтылықты нығайтуға оң әсер етеді.

А. Төкенов пен Т. Дронжина Қазақстандағы қоғамдық сенім мен әлеуметтік капитал мәселелерін шектеулі әлеуметтік топтар ішіндегі тығыз байланыстар тұрғысынан қарастырады. Авторлар Қазақстандағы институционалдық сенім дәстүрлі ішкі әлеуметтік капиталмен тығыз байланысты екенін атап өтеді [5, 6- б.]. Кең ауқымды әлеуметтік желілердің ықпалы төмендеу, бұл азаматтық қоғамның елдің әлеуметтік-саяси және экономикалық дамуына әсер ететін институционалдық шешімдерді қабылдау үдерісіне жеткілікті деңгейде тартылмағанын көрсетуі мүмкін.

А. Забирова, С. Ермаханова, Д. Даненова және Г. Касимова Қазақстан жастары туралы зерттеуінде технологиялық даму мен ғылыми прогреске деген сұранысты атап өтеді. Қазақстан жаңғырту мен технологиялық дамуға ұмтылатын ел болғандықтан, технологиялар трансферті тұрғысынан шетелдермен ынтымақтастық өте маңызды. Авторлар Қазақстанның жас халқы дәстүрлі құндылықтар мен прогресс арасындағы тепе-теңдіктің сақталуын қолдайтынын атап көрсетеді [6, 29 - б.].

У. Төлешова мен Т. Болатқызы студенттік клубтарға қатысуды жастардың шығармашылық белсенділігін дамытулық маңызды факторларының бірі

ретінде қарастырады. Авторлар жастар арасындағы шығармашылық пен қызығушылықтар бойынша ұйымдастырылған студенттік клубтардың қызметі арасындағы корреляцияны айқындауға бағытталған эксперимент жүргізген. Зерттеуде Қазақстанда студенттердің шығармашылық әлеуетін дамытуға бағытталған сапалы жаңа білім беру жүйесінің қалыптасып келе жатқаны атап өтіледі [7, 60- б.]. Осыған байланысты студенттік клубтардың қызметі ерекше маңызға ие, өйткені олар білім мен тәжірибе алмасуға, сондай-ақ жастардың шығармашылық әлеуетін дамытуға ықпал етеді.

М. Лукманова колледж студенттерінің сауалнамаларын қолдана отырып, жастар арасындағы көлденең әлеуметтік сенімді зерттейді. Автор нәтижелерді Қазақстандағы Әлемдік құндылықтар сауалнамасы жүргізген зерттеулермен салыстырады. Мақалада шағын қалалар мен ірі қалалық агломерациялар арасындағы тұлғааралық сенім деңгейінің айырмашылықтары атап өтілген [8, 24 - б.].

«Келесі ұрпақ Қазақстан» есебінде Қазақстан жастарының елдің болашағы мен дамуына оптимистік көзқараспен қарайтыны атап өтілген [9]. Есеп авторлары жастар арасында әлеуметтік капиталды қалыптастыратын факторларды қарастырады. Жас азаматтар отбасылық және мәдени дәстүрлерді жоғары бағалайды және жалпы сенімнің жоғары деңгейіне ие, яғни адамдарға және тұтастай алғанда қоғамға деген сенім. Дегенмен, жастар арасында саяси белсенділікке қатысу төмен болып қала береді.

Университеттік ортадағы сенім жоғары оқу орындарының табысты қызмет етуінің негізгі факторларының бірі болып табылады. Университеттер тиімді коммуникацияны дамыту және өмір бойы білім алу идеясын қолдау үшін қызметкерлер, студенттер және сыртқы мүдделі тараптар арасындағы жалпы сенімді нығайту керек [10, 398 - б.]. Жалпы сенім мемлекеттің демократиялық дамуын сақтаудың алғышарты болып табылады. Ол тікелей мемлекеттік институттарға байланысты [11, 215 - б.]. Сенім жастардың азаматтық белсенділікке және елдің қоғамдық-саяси өміріне қатысуы үшін қажетті оң жағдайлар жасайды.

Университет ортасында жастар клубының іс-шараларын ұйымдастыру сенімді нығайтуға және тұрақты әлеуметтік байланыстарды дамытуға көмектеседі. А. Жаркованың айтуынша, студенттердің әлеуметтік-мәдени дамуының қажетті шарты - әртүрлі студенттік клубтарды қолдау арқылы сыныптан тыс іс-шараларды ұйымдастыру [12]. Л. Саенко мен Л. Куваева студенттік клубтардың жастарды тәрбиелеу және әлеуметтендірудің ең маңызды функциясын жүзеге асыратынын атап өтеді [13, 181 - б.].

А. Боат жүргізген зерттеуде жастардың мәселелерін түсіну мақсатында әлеуметтік капиталдың әртүрлі көрсеткіштерін сандық тұрғыдан өлшеуге талпыныс жасалған. Авторлар әлеуметтік капиталды жастардың білім беру және мансаптық қалауларына әсер ететін «трансформациялық күш» ретінде қарастырады [14, 373 - б.]. Х. Хелв пен Дж. Биннер әлеуметтік капитал саласындағы зерттеулердің көпшілігі оның жасөспірімдер мен жастарға назар аудармай, негізінен ересектерге, экономикалық белсенді адамдарға әсерін зерттейтінін атап өтеді, себебі тұрғындардың бұл санаттары білім беру және мансаптық таңдау тұрғысынан ересек ата-аналардың әлеуметтік капиталымен тығыз байланысты [15, 1 - б.].

Әлеуметтік сенім мен әлеуметтік капитал мәселелері және олардың жастардың дамуына әсері туралы зерттеулер аясында Search Institute дайындаған үлкен зерттеуді де атап өтуге болады. Авторлар әлеуметтік капиталдың әртүрлі

түрлері жастардың білім беру процесіне қатысуына, жұмыспен қамтылуына және қоғамға интеграциялануына әсер ететінін атап өтеді [16, 22- б.]. Отандық және халықаралық дереккөздерді талдау жастар арасындағы қоғамдық сенім мен әлеуметтік капитал мәселелері бойынша кең көлемді зерттеулерге қарамастан, қоғамдық сенім деңгейі мен студенттердің студенттік клубтарға қатысуы арасындағы корреляцияны зерттейтін маңызды зерттеулер жоқ екенін көрсетеді. Бұл зерттеудің ғылыми жаңалығын айқындайды.

Зерттеу әдіснамасы

Бұл зерттеуде «Алматы Менеджмент Университетінде» студенттік клубтары мен студенттік бастамаларды қолдау тәжірибесін талдауға бағытталған сапалық кейс-стади тәсілі қолданылды. Зерттеудің негізгі мақсаты - студенттік клубтар мен қауымдастықтардың университет ортасында сенімді қалыптастыру және әлеуметтік капиталды дамыту механизмі ретіндегі қызметін анықтау.

Зерттеудің эмпирикалық базасын университеттің студенттік ортасына қатысты институционалдық және есептік материалдар құрады. Негізгі зерттеу кезеңі ретінде 2025 жыл алынды. Талдауға «Алматы Менеджмент Университетінің» Студенттерді дамыту орталығы есептері, Орталықтың қызметін анықтайтын ішкі нормативті құжат, сондай-ақ, студенттік клубтардың зерттеліп отырған кезеңде атқарған қызметтері көрсетілген анықтамалық материалдар енгізілді [17, 18, 19]. Аталған материалдарда студенттік ұйымдарды қолдау, жаңа клубтарды құру, студенттік бастамаларды сүйемелдеу, клубтық іс-шараларды жоспарлау, кері байланыс формалары және өзара әрекеттесу формалары мен тәжірибелері сипатталған. Сонымен бірге материалдар студенттік ортаға жауапты университет өкілдерінің сараптамалық жауаптарымен толықтырылды. Сараптамалық материалдар студенттік клубтарды қолдау тетіктері және студенттік бастамаларды институционалдандыру тәжірибелерін нақтылау үшін пайдаланылды.

Кейсігік талдауға клубтарды іріктеу үшін мақсатты іріктеу әдісі қолданылды. Кейстерді іріктеу кезінде клубтардың 2025 жылғы тұрақты қызметі мен жүйелілігі, студенттердің қатысу деңгейі және зерттеудің негізгі аналитикалық категорияларын қамту мүмкіндігі ескерілді. Атап айтқанда, қызметінде топ ішілік өзара көмек пен ынтымақтастық, университеттен тыс байланыстар, институционалдық қолдай мен университет әкімшілігі мен студенттер арасындағы байланыс механизмдері көрініс тапқан DOS, Synergy, Enactus AlmaU, Cheerleaders AlmaU және Summit Seekers клубтары тереңдетілген талдауға енгізілді.

Зерттеу ғылыми әдебиеттерді талдау арқылы негізгі ұғымдарды теориялық тұрғыдан түсіндіруге және AlmaU кейсіндегі студенттік клубтардың қызметін сапалық тұрғыда талдауға негізделді. Жиналған материалдар сенім, әлеуметтік капитал, студенттердің қатысу және институционалдық өзара әрекеттесу ұғымдары тұрғысынан қарастырылды.

Сонымен зерттеу сенімді сандық түрде өлшеуге немесе клубтық қызмет пен сенім арасындағы себеп-салдарлық анықтауға бағытталмаған. Яғни зерттеу нәтижелері студенттік клубтардың сенім мен әлеуметтік капиталды арттыратынын дәлелдеуден гөрі, олардың қалыптасуына ықпал етуі мүмкін механизмдерді айқындау ретінде түсіндіріледі.

Зерттеу нәтижелері және талқылау

Студенттік ортада сенімді қалыптастыру механизмдерін талдау үшін клубтық іс-шараларды тек студенттік іс-әрекеттің бір түрі ретінде ғана емес,

сонымен қатар тұрақты әлеуметтік байланыстар, өзара қарым-қатынас нормалары және ұжымдық іс-қимыл модельдері қайталанатын кеңістік ретінде түсіндіруге мүмкіндік беретін бірқатар әлеуметтанулық және пәнаралық тәсілдерге сүйенген жөн.

Студенттік клуб ортасын талдаудың теориялық негіздері

В. Тинтоның студенттердің интеграциясы теориясына сәйкес, студенттердің университет ортасына сәтті интеграциялануы тек олардың академиялық бейімделуімен ғана емес, сонымен қатар университет өміріне қатысуы, әлеуметтік байланыстарды қалыптастыру және білім беру қауымдастығына тиесілілік сезімін дамыту арқылы көрінетін әлеуметтік интеграция дәрежесімен де анықталады. Осы тұрғыда біз студенттік ұйымдар мен клубтарды әлеуметтік интеграция мен сенімді қарым-қатынастарды дамытуға ықпал ететін маңызды институционалдық орта ретінде қарастыра аламыз [20]. Ал, А. Астиннің қатысу теориясы және Г. Кунхдың студенттердің қатысу тұжырымдамасы бұл логиканы толықтырады [21, 22]. Осы тәсілдерге сәйкес, студенттердің дамуы олардың университеттің академиялық және сыныптан тыс өміріне қаншалықты белсенді қатысуына байланысты. Демек, студенттік клубтарды өзара әрекеттесу, ынтымақтастық және ұжымдық жауапкершілік дағдыларын, сондай-ақ сенімнің алғышарттарын дамытатын маңызды қатысу механизмі ретінде қарастыру керек.

Р. Майер, Дж. Дэвис және Ф. Шурманның ұйымдық сенімнің интегративті моделі (ABI) студенттік ортадағы сенімділіктің сапалық құрылымын анықтауға көмектеседі. Бұл модельге сәйкес, сенім үш сипаттамаға негізделіп қалыптасады: құзыреттілік, мейірімділік және адалдық [23]. Сол себепті, студенттік клубтарда бұл сипаттамалар мүшелердің бірлескен тапсырмаларды орындау, өзара қолдау көрсету және өз міндеттемелерін орындау қабілеті арқылы көрінеді.

Клубтық ортаның құрылымдық аспектісі М. Грановеттердің әлсіз байланыстар теориясы және Р. Патнэмнің әлеуметтік капитал тұжырымдамасы арқылы түсіндіріледі [24, 25]. Жеке клубтарда берік байланыстар мен байланыстырушы әлеуметтік капитал қалыптасса, клубтар мен сыртқы серіктестер арасындағы өзара әрекеттесу әлсіз байланыстардың пайда болуына және әлеуметтік капиталды біріктіретін көпірдің дамуына ықпал етеді. Осылайша, клубтық орта тек топ ішіндегі бірігу кеңістігіне ғана емес, сонымен қатар өзара әрекеттесу желілерін кеңейту механизміне де айналады.

Осы мәселені талқылау барысында Э. Эдмондсонның психологиялық қауіпсіздік тұжырымдамасы қосымша маңызды болып табылады, ол топтық іс-шараларға қатысу жеке тұлғалардың пікірлерін еркін білдіре алатын, идеялар ұсына алатын және қателіктер жіберуден қорқатын ортада күшейетінін айтады [26]. Яғни, сенім студенттік клубтар контекстінде тек өзара әрекеттесу құрылымы арқылы ғана емес, сонымен қатар ішкі атмосфераның сапасы арқылы да қалыптасатыны анықталды.

Тұжырымдамалық талқылаудың соңында, Д. Норттың институционалдық теориясы клубтық ортаны тек ресми ғана емес, сонымен қатар бейресми институттардың жұмыс істеу кеңістігі ретінде қарастыруға мүмкіндік береді. Бұл жағдайда сенім өзара әрекеттесудің маңызды бейресми реттеушісі ретінде әрекет етеді, белгісіздікті азайтады және ұжымдық тәжірибелердің тұрақтылығын қамтамасыз етеді [27].

Жоғарыда қарастырылған теориялық тұжырымдамаларды жүйелей келе, студенттік клубтардың университет ортасында сенімді қалыптастырудағы рөлін төмендегі кестедегідей жинақтауға тырыстық (1-кесте).

1-кесте. Университет ортасында сенімді қалыптастырудың теориялық-аналитикалық моделі (AlmaU кейсі негізінде)

Автор	Теория/концепция	Негізгі идея	AlmaU студенттік клубтарын талдау мәні
A. Astin	Student Involvement Theory	Студенттердің даму деңгейі олардың оқу үрдісіне және оқудан тыс қызметке қатысу дәрежесі арқылы анықталады.	Студенттік клубтар студенттерді университеттік ортаға тартудың негізгі механизмі болып табылады.
G. Kuh	Student Engagement (NSSE)	Білім алудың маңызды факторы болып студенттердің академиялық және әлеуметтік өмірге белсенді қатысуы табылады.	Клубтық іс-шаралар өзара әрекеттесу және ұжымдық тәжірибелер арқылы қатысуды арттырады.
V. Tinto	Student Integration Theory	Әлеуметтік және академиялық интеграция студенттердің университетте қалуына әсер етеді	Студенттік клубтар әлеуметтік интеграцияны және тиесілілік сезімін нығайтады
R. Mayer, J. Davis, F. Schoorman	Organizational Trust Model	Сенім қатысушылардың құзыреттілігіне, ізгі ниетіне және адалдығына негізделеді.	Клубтарда сенім бірлескен іс-шаралар, қолдау және нормаларды сақтау арқылы дамиды.
A. Edmondson	Psychological Safety	Қауіпсіз орта қатысуға, идеялармен бөлісуге және оқуға ықпал етеді	Клубтар студенттердің еркін қарым-қатынас жасап, өз пікірлерін білдіре алатын кеңістік жасайды.
M. Granovetter	Strength of Weak Ties	Әлсіз байланыстар әртүрлі топтарды байланыстырады және ресурстар алмасуды жеңілдетеді	Клубаралық өзара әрекеттесу студенттердің әлсіз байланыстарын қалыптастырады және әлеуметтік желілерін кеңейтеді
R. Putnam	Social Capital Theory	Әлеуметтік капиталға желілер, өзара түсіністік нормалары және сенім кіреді.	Клубтар әлеуметтік капиталды (клубтар ішінде) байланыстырады және көпір жасайды (bonding және bridging)
D. North	Institutional Theory	Әлеуметтік өзара әрекеттесу ережелерін институттар (ресми және бейресми) белгілейді	Студенттік клубтар мінез-құлық пен өзара әрекеттесуді реттейтін бейресми институттар ретінде әрекет етеді

20-27 әдебиеттер негізінде автор құрастырған.

AlmaU-дағы студенттік клубтардың ортасын талдауға көшу

Осылайша, жоғарыда қозғалған теориялық тәсілдер бізге студенттік клубтарды сенім, қатысу және әлеуметтік капитал қалыптасатын әлеуметтік-институционалдық орта ретінде талдауға мүмкіндік береді. Осы тұрғыда AlmaU-дың студенттік өмір кейсі ерекше қызығушылық тудырады, себебі ол бізге бұл механизмдердің күнделікті университет тәжірибесінде қалай жүзеге асырылатынын бақылауға мүмкіндік береді. Талдау барысында осы тұжырымдарды бірнеше бағытқа бөліп, қолдана аламыз:

1) **Студенттік клубтар әлеуметтік интеграция кеңістігі және тұрақты өзара әрекеттесу кеңістігі ретінде**

AlmaU-дағы студенттік клубтар студенттердің оқу үдерісінен тыс тұрақты өзара әрекеттесуіне мүмкіндік беретін университеттік ортаның маңызды элементтерінің бірі болып табылады. Талдау жүргізіліп отырған кезеңнің анықтамалық материалдарында әртүрлі бағытта қызмет көрсететін 12 студенттік клуб көрсетілген. Олардың қызметі еріктілер мен әлеуметтік қолдаудан бастап, пікірталас, кәсіпкерлік, спорт, шығармашылық және туризм бағыттарын қамтиды. Клубтық орта студенттерді тек ортақ қызығушылық бойынша біріктіріп қана қоймай, олардың қайталанатын бірлескен әрекетке қатысуына мүмкіндік береді. Клуб мүшелері іс-шараларды жоспарлау, ұйымдастырушылық міндеттерді бөлісу, жаңа мүшелерді қабылдау және ортақ жобаларды жүзеге асыру сияқты практикаларға қатысады. Бірқатар клубтарда жаңа мүшелерді қабылдау жай тіркелу арқылы емес, арнайы ішкі іріктеу (кастинг) арқылы жүзеге асырылады екен. Бұл клуб мүшелерін белгілі бір рөлдер, жауапкершілік және тұрақты қатысумен байланысты екенін көрсетеді. Мысалы, DOS клубының қызметінде қайырымдылық пен еріктілік бастамалар тұрақты бағыттардың бірі ретінде көрінеді. Клуб мүшелері 2025 жылы ұйымдастырған Carnival by DOS жәрмеңкесіне 300 адам қатысса, «Сенім» және «Аяла» әлеуметтік үйлерінде өткізген іс-шаралары, DOS FEST фестивалы, «Шаңырақ» әлеуметтік қызмет көрсету орталығында өткен тазалық акциясына қатысқан. Мұндай қызмет формалары студенттердің ортақ әлеуметтік мақсат төңірегінде бірлесіп әрекет етуіне, міндеттерді бөлісуіне және өзара көмектесу тәжірибесіне қатысуына мүмкіндік береді.

В. Тинтоның студенттік интеграция тұжырымдамасы мен А. Астиннің студенттердің қатысу теориясы тұрғысынан мұндай клубтық тәжірибелер студенттердің университеттік қауымдастыққа әлеуметтік тұрғыдан енуіне және университет өміріне белсенді араласуына жағдай жасайтын формалардың бірі ретінде қарастырылуы мүмкін. Клубтық қызмет студенттерден уақыт, күш-жігер және тұрақты әлеуметтік өзара әрекеттесуді талап ететіндіктен, ол формалды оқу үдерісінен тыс қатысу кеңістігін қалыптастырады. Бұл әсіресе университеттік ортаға бейімделудің бастапқы кезеңіндегі студенттер үшін маңызды болуы мүмкін.

Сонымен бірге, келтірілген деректер клуб мүшелігінің студенттердің сенім деңгейін тікелей арттыратынын дәлелдемейді. Олар клубтық ортада тұрақты өзара әрекеттесу, ортақ тәжірибе және өзара көмек секілді әлеуметтік капиталдың қалыптасуына алғышарт болатын әлеуметтік практикалардың бар екенін көрсетеді.

2) Студенттік бастамаларды институционалдандыру және вертикалды сенімнің қалыптасуы

AlmaU студенттік клубтарының қызметін талдау студенттік бастамалардың университет әкімшілігімен өзара әрекеттесу арқылы біртіндеп институционалдық сипат алатынын көрсетеді. Университетте жаңа клуб құру үдерісі студенттердің бастамасынан басталып кейін оның мазмұны ұйымдастырушылық мүмкіндігі және жүзеге асыру шарттары университеттің жауапты құрылымдық бөлімдерімен талқыланады. Сараптамалық материалдарға сәйкес, бастамашыл студенттер клубтың тұжырымдамасын дайындап, өтінімді университеттің Студенттерді дамыту орталығына ұсынады, әрі қарай бастама мазмұны мен оны іске асыру мүмкіндіктері қарастырылады. Қажет болған жағдайда қауіпсіздік, құқықтық және ұйымдастырушылық мәселелер бойынша қосымша кеңестер беріледі. Бұл үдерістің нақты мысалы ретінде Summit Seekers клубын қарастыруға бо-

лады. Клуб студенттердің бастамасымен құрылған және оның негізгі бағыты тау туризмі мен белсенді демалысқа байланысты болғандықтан, бастаманы іске асыру барысында қауіпсіздік талаптарына ерекше назар аударылады. Клубтың алғашқы қызметін ұйымдастыру кезінде тиісті мамандар және университеттің Заң бөлімі кеңестерін беріп, міндетті талаптар орындалған соң ғана студенттерді алғашқы жорыққа алып шығуға рұқсат берілген. Бұл кейс студенттік бастаманың университет әкімшілігі тарапынан тек формалды келісімімен шектелмейтінін көрсетеді. Керісінше, бастама талқылау, кеңес беру, сүйемелдеу кезеңдер арқылы жүзеге асырылады. Осы тұрғыдан бастамаларды институционалдандыру университет пен студенттер арасындағы тұрақты өзара әрекеттесудің бір формасы ретінде қарастырылуы мүмкін.

Д. Норттың институционалдық теориясы тұрғысынан мұндай рәсімдер өзара әрекеттесудің ережелері мен шекараларын анықтап, тараптар үшін үдерістің сенімділігін арттырады. Бұл вертикалды сенімнің тікелей өлшемі болып табылмаса да, студенттердің бастамаларын жүзеге асыруда университет бөлімдері арқылы қолдау табуға мүмкіндік беретін арналардың барын көрсетеді. Осыған байланысты студенттік бастамаларды институционалдандыру вертикалды сенімнің қалыптасуына ықпал етуі мүмкін алғышарттардың бірі ретінде түсіндіріледі.

3) Клубтық орта студенттердің сенімді қарым-қатынастарын дамыту кеңістігі ретінде

Клубтық орта студенттердің бірлескен қызмет барысында тұрақты өзара әрекеттесуіне ғана емес, сенімді қарым-қатынастардың қалыптасуына жағдай жасайтын тәжірибелердің де қалыптасуына мүмкіндік береді. Мұндай қатынастар клуб мүшелерінің өзара әрекеттесуінен бөлек, студенттік ұйымдар мен университет әкімшілігі арасындағы коммуникацияда да көрініс табады. Сараптамалық материалдарға сәйкес, студенттік клубтардың жетекшілері мен мүшелері клуб қызметінде туындайтын мәселелерді, ұсыныстарын Студенттерді дамыту орталығының басшысына тікелей жеткізе алады. Мысалы, клуб мүшелері клуб ішіндегі қарым-қатынас мәдениеті мен міндеттерді бөлу мәселелері бойынша орталық басшысына жүгінген. Нәтижесінде орталық басшысы барлық клуб мүшелерімен кездесу өткізіп, өзара сыйластық, жауапкершілік және міндеттерді тиімді бөлу қағидалары бойынша түсіндіру жұмыстарын жүргізген. Бұл тәжірибе студенттер мен университет әкімшілігі арасында мәселелерді ашық талқылауға мүмкіндік беретін тұрақты кері байланыс арнасының барын көрсетеді. Мұндай коммуникация сенім деңгейінің тікелей көрсеткіші болмаса да, студенттердің мәселелерді ашық айтуына және әкімшілік тарапынан кері байланыс алуына мүмкіндік беретін институционалдық алғышарт ретінде қарастыруға болады. Э. Эдмонсонның психологиялық қауіпсіздік тұжырымдамасы тұрғысынан студенттердің мәселелер мен ұсыныстарды ашық жеткізе алу мүмкіндігі сенімді өзара әрекеттесуге жағдай жасайтын ұйымдастырушылық алғышарттардың бірі ретінде қарастырылуы мүмкін. Бұл жерде психологиялық қауіпсіздік студенттердің субъективті жағдай ретінде тікелей өлшенбегендіктен, аталған тәжірибе оның эмпирикалық дәлелі емес, тек ашық коммуникацияға мүмкіндік беретін орта ретінде интерпретацияланады.

Сенімді қарым-қатынастың тағы маңызды қыры ретінде өзара жауапкершілікті алуға болады. Студенттік клубтар алдағы кезеңге арналған қызмет жоспарын университет әкімшілігіне ұсынады. Қаржыландыру көлемі жаңа жоспармен қатар, клубтың алдыңғы кезеңдегі нақты қызмет нәтижелері

мен жоспарланған міндеттерін орындау деңгейін ескере отырып талқыланады. Орталық берген құжаттарда алдыңғы кезеңде жоспарланған жұмыстарының едәуір бөлігін орындамаған клубтың келесі кезеңдегі қаржыландыру көлемі шамамен екі есеге қысқартылғаны мысал ретінде көрсетілген. Бұл тәжірибе университет пен студенттік ұйымдар арасындағы қарым-қатынастың тек қолдау көрсетуге емес, ашықтық, есептілік, өзара міндеттемелер қағидаттарына негізделетінін көрсетеді. Студенттік клубтар университеттен ұйымдастырушылық және қаржылық қолдау алса, өз кезегінде қабылданған жоспарларды орындауға және қызмет нәтижелері үшін жауапкершілік алуға тиіс.

Бұл тұста бізге Майер, Дэвис және Шурман сенім моделі клубтық ортадағы өзара әрекеттесуді түсіндіруге көмектеседі. AlmaU контекстінде қатысушылардың құзыреттілігі жобаларды ұйымдастыру, командалық жұмысты үйлестіру және ортақ нәтижелерге қол жеткізу қабілеттерінде көрінеді. Ал өзара қолдау, қабылданған міндеттемелерді сақтау және топ алдындағы жауапкершілік сенімді қарым-қатынастың қалыптасуына ықпал етуі мүмкін манызды сипаттар ретінде қарастырылады. Осы тұрғыда клубтық ортадағы сенім абстрактілі көзқарас ретінде емес, қайталанатын ортақ тәжірибе, рөлдік өзара әрекеттесу және міндеттемелерді орындау барысында қалыптасатын қатынас ретінде түсіндіріледі.

4) Горизонтальды байланыстар және әлеуметтік капитал

Университеттегі студенттік клубтардың қызмет студенттер арасындағы горизонтальды байланыстардың қалыптасуына жағдай жасайтын тұрақты орта ретінде көрінеді. Студенттік клубтардың мүшелері ортақ міндеттерді орындау, іс-шараларды бірлесіп ұйымдастыру, жаңа мүшелерді бейімдеу және топтық жобаларды жүзеге асыру барысында бір-бірімен тұрақты әрекеттеседі. Мұндай қайталанатын өзара әрекет студенттер арасында әлеуметтік байланыстардың нығаюына және өзара қолдау тәжірибелерінің қалыптасуына мүмкіндік береді. Бұл үрдіс әсіресе әлеуметтік және еріктілік бағыттағы клубтардың қызметінен байқалады. DOS клубы қамтитын қайырымдылық және әлеуметтік көмек көрсету тәжірибелері студенттердің ортақ әлеуметтік мақсат төңірегінде бірігуіне, рөлдер мен міндеттерді бөлуіне негізделген әрекеттерге қатысуына мүмкіндік береді. Сонымен бірге, топтық өзара әрекеттесу спорттық және шығармашылық клубтардың қызметтерінде байқалады. Мысалы, Cheerleaders AlmaU клубының тұрақты топтық дайындықты, университеттік шараларға қатысуды және ортақ нәтижеге бағытталған бірлескен әрекетті талап етеді. 2025 жылдан бастап AlmaU-да клуб қатысушыларының әлеуметтену орны болып табылатын AlmaU Dance School жұмыс істейді. Қатысушылар жиналып, бірлескен дайындықтар өткізеді. Бұл жағдайда Университет алаң мен инфрақұрылымды қамтамасыз ете отырып, студенттерді әлеуметтендірудің кепілі ретінде әрекет етеді. Мұндай формат клуб мүшелері арасында үйлесімділік, жауапкершілік және өзара тәуелділікті қалыптастыратын әлеуметтік тәжірибелердің пайда болуына жағдай жасайды. Бұл тәжірибелерді Р. Патнэмнің байланыстырушы әлеуметтік капитал тұжырымдамасы тұрғысынан қарастыруға болады. Байланыстырушы әлеуметтік капитал жақын әлеуметтік топтар ішінде қалыптасатын тұрақты байланыстармен, өзара қолдаумен және бірлескен әрекет тәжірибелерімен сипатталады. Осы тұрғыдан алғанда, студенттік клубтар студенттердің ортақ қызығушылықтар мен құндылықтар негізінде тұрақты байланыстар орнатуына мүмкіндік беретін шағын әлеуметтік қауымдастықтар ретінде көрініс табады.

Сонымен бірге, бұл деректер студенттердің бір-біріне деген сенім деңгейінің нақты артқанын тікелей дәлелдемейді. Яғни, олар клубтық ортада сенім мен әлеуметтік капиталдың қалыптасуына ықпал етуі мүмкін тұрақты байланыстар, өзара көмек, ортақ міндеттер және бірлескен әрекет тәжірибелерінің барын көрсетеді.

5) Университеттен тыс байланыстар және көпірлік әлеуметтік капитал

Оқу орнындағы студенттік клубтардың бірқатарында университет шеңберінен тыс ұйымдармен, басқа ЖОО-ларының студенттерімен және кәсіби қауымдастықтармен байланыс орнату тәжірибесі байқалады. Мұндай өзара әрекет студенттердің тек өз университетіндегі таныс ортада емес, түрлі әлеуметтік және институционалдық топтармен байланыс орнатуына мүмкіндік береді. Бұл бағыттағы нақты мысалдардың бірі – Synergy дебат клубының қызметі. Клуб мүшелері университет ішіндегі пікірталастармен қатар, басқа ЖОО-да өткізілетін турнирлар мен дебаттық шараларды қатысқан. 2025 жылы наурыз айында университет қабырғасында IQ tournament қалалық дебат турнирін ұйымдастырып, қазан айында клуб мүшелері Pantheon Practice Cup турниріне, ал қараша айында KIMEP университетінде өткен JEDI Cup турниріне қатысқан. Сонымен бірге, Synergy өзге университеттердің дебаттық қауымдастықтарымен тұрақты тәжірибе алмасу шараларын өткізеді. Бұл байланыстар студенттердің өз ортасынан тыс жаңа әлеуметтік серіктестіктер орнатуына мүмкіндік береді.

Бұл бағытта Enactus AlmaU атқарған қызметтерінде де сыртқы кәсіби және кәсіпкерлік байланыстар айқын көрінеді. 2025 жылы клуб өткізген OyLab x Enactus Pitch Day Орталық Азиядағы стартап-жобаларды біріктіріп, студенттерге өз идеяларын кең аудитория алдында таныстыруға және басқа топтармен байланыс құруына мүмкіндік берген. Сонымен қатар, аталған клуб жыл сайын StartUp Night стартаптар жәрменкесін ұйымдастырып отырады және бұл тәжірибелер студенттік клубтардың кәсіби және әлеуметтік байланыстар аясын кеңейтетін платформа ретінде қызмет ете алатынын көрсетеді.

Университеттен тыс әлеуметтік байланыстардың тағы бір мысалы ретінде AlmaU студенттерінің 2025 жылы қарашада Арал теңізінің құрғаған табанында қара сексеуіл ағашын отырғызу бойынша экологиялық акцияға қатысуын атауға болады. Демек, студенттердің осындай әлеуметтік-экологиялық жобаларға қатысуы университеттен тыс әртүрлі институционалдық акторлармен бірлескен әрекет тәжірибесін көрсетеді. Мұндай тәжірибелерді М. Гранновтердің әлсіз байланыстар тұжырымдамасы және Р. Патнэмнің көпірлік әлеуметтік капитал (bridging social capital) түсінігі арқылы интерпретациялауға болады. Егер байланыстырушы әлеуметтік капитал бір топ ішіндегі тығыз байланыстарға сүйенсе, көпірлік әлеуметтік капитал әртүрлі әлеуметтік топтар мен қауымдастықтар арасындағы байланыстарды сипаттайды. Осы тұрғыдан Synergy, Enactus AlmaU және университеттің сыртқы әлеуметтік бастамаларға қатысу тәжірибесі студенттердің жаңа әлеуметтік байланыстар орнатуына мүмкіндік беретін орта ретінде қарастырылуы мүмкін.

Зерттеу шектеулері

Бұл зерттеу бір университеттің кейсіне негізделгендіктен, алынған нәтижелерді барлық жоғары оқу орындарына тікелей жалпылауға болмайды. Сонымен қатар зерттеу студенттердің сенім деңгейін сандық тұрғыдан өлшеуге не клубтық қызмет пен сенім арасындағы себеп-салдарлық байланысты анықтауға бағытталмаған. Эмпирикалық база негізінен институционалдық және есептік материалдардан, студенттік клубтардың қызметі туралы дерек-

терден және университет өкілдерінің сараптамалық жауаптарынан құралды. Сондықтан зерттеу субъективті сенім тәжірибесін толық қамтымайды. Осыған байланысты нәтижелер студенттік клубтардың сенімді не әлеуметтік капиталды тікелей арттыратынын дәлелдеу ретінде емес, олардың қалыптасуына ықпал етуі мүмкін механизмдерді сипаттау үшін түсіндіріледі. Болашақ зерттеулерде клуб мүшелерімен тереңдетілген сұхбаттар, студенттік сауалнамалар және бірнеше университет кейстерін салыстыру арқылы бұл механизмдердің ықпалын тереңірек зерттеу керек.

Қорытынды

Жүргізілген зерттеу AlmaU кейсі негізінде студенттік клубтардың университеттік ортада сенім мен әлеуметтік капиталды қалыптасуына ықпал етуі мүмкін әлеуметтік және институционалдық механизмдерді айқындауға мүмкіндік берді. Клубтық орта студенттердің тұрақты өзара әрекеттесуіне, бірлескен қызметке қатысуына және жауапкершілікті бөлісуіне жағдай жасайды. Зерттеу барысында студенттік бастамаларды институционалдандыру, ашық кері байланыс және университет әкімшілігімен тұрақты өзара әрекеттесу вертикалды сенімнің қалыптасуына ықпал етуіне алғышарттар ретінде анықталды. Сонымен бірге клуб ішіндегі өзара көмек пен бірлескен әрекеттер байланыстырушы әлеуметтік капиталдың (bonding social capital), ал университеттен тыс серіктестік пен жаңа байланыстар көпірлік әлеуметтік капиталдың (bridging social capital) қалыптасуына мүмкіндік беретін тәжірибелер ретінде қарастырылды.

Сонымен қатар, зерттеу студенттердің сенім деңгейін тікелей өлшемегенін және клубтық қызмет пен сенімнің арасындағы себеп-салдарлық байланысты анықтамағанын ескеру керек. Сол себепті алынған нәтижелер студенттік клубтардың қоғамдық сенім пен әлеуметтік капиталды толық арттыратынын дәлелдемейді, керісінше олардың қалыптасуына ықпал етуі мүмкін механизмдерді сипаттайды.

Осылайша, студенттік клубтарды университеттік ортада тұрақты өзара әрекеттесу, өзара көмек, институционалдық қолдау және әлеуметтік байланыстар тоғысатын маңызды кеңістік ретінде қарастыруға болады. Болашақ зерттеулерде студенттердің субъективті сенім деңгейін өлшеу және тереңдетілген сұхбаттар жүргізу арқылы аталған механизмдердің ықпалын нақтылауға мүмкіндік береді.

Қаржыландыру: мақала ҚР ҰЖБМ ҰК АР27510281 «Қазақстан жастары арасындағы қоғамдық сенім мен әлеуметтік капитал: университеттік ортада қалыптасу механизмдері (пәнаралық тәсіл)» жобасы шеңберінде дайындалды.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Fukuyama, F. (1995). Trust. The Social Virtues and the Creation of Prosperity. Free Press.
2. Молодежь Казахстана – 2025. Ежегодный доклад научно-исследовательского центра «Молодежь» // НИЦ «Молодежь»
3. Шарипова Д., Бейменбетов С. (2021) Молодежь в Казахстане: оценка ценностей, ожиданий и стремлений // Фонд Фридриха Эберта. <https://collections.fes.de/publikationen/ident/fes/18456> (қаралған күні: 20.01.2026)
4. Абдикерова Г.О. Социальный капитал: основные концепции и стратегии // Журнал психологии и социологии – 2017. – № 4(63) – С. 24 – 33.
5. Tokenov, A., & Dronzina, T. Bonding and bridging social capital as determinants of institutional trust in Kazakhstan: evidence from the world values survey. Public administration and civil service – 2025. – № 4(95). С. 2–10. <https://doi.org/10.52123/1994-2370-2025-1557>
6. Забиров, А., Ермаханова, С., Даненова, Д., & Касимова, Г. (2024). Молодежь Казахстана:

- навигация в будущее (по результатам эмпирического исследования). Казахстан-Спектр, 111(3). <https://doi.org/10.52536/2415-8216.2024-3.02>
7. Тулешова У, Болатқызы Т. Студенттерің шығармашылық белсенділігін клубтық іс-әрекеттер арқылы қалыптастыру // ҚазҰУ хабаршысы. – Педагогикалық серия. – 2019. – 57(4). – 48–61 б. (60)
 8. Лукманова М. Социальный капитал студентов колледжа (на примере студентов Рудненского политехнического колледжа) // Вестник Челябинского государственного университета. Образование и здравоохранение. – 2023. – С. 20 – 25. (24)
 9. Next Generation Kazakhstan 2025 // British Council. https://www.britishcouncil.org/sites/default/files/next_generation_kazakhstan_web_eng.pdf (қаралған күні: 12.01.2026)
 10. Fang Law S., Tam Le A. A systematic review of empirical studies on trust between universities and society // Journal Of Higher Education Policy And Management. – 2023. – No. 4. – P. 397-408. (398)
 11. Perveen Sh., Kayna H., Latief R. Analysis of University Students' Generalized Trust on Public Institutions // Global Educational Studies Review V(III). – 2020. – С. 214-221. (215)
 12. Жаркова А. Студенческие клубы как условие социокультурного развития современной молодежи. Компаративный анализ // Теория и практика общественного развития. – 2014.
 13. Саенко Л., Куваева Л. Система студенческих клубных объединений в воспитательной среде вуза // Вестник Северо-Кавказского федерального университета. – 2021. - № (1). – С.177-182. (181)
 14. Boat, A., Seward, M., Wu, C., Scales, P. Validation of a youth social capital scale Informed by positive youth development // Applied Developmental Science – 2024. - P. 373 – 386. <https://doi.org/10.1080/10888691.2024.2350442>
 15. Helve, H., Bynner, J. Youth and Social Capital. In H. Helve (ed.), J. Bynner (ed.) // Youth and Social Capital - 2007. (pp.1-10). Publisher: Tufnell Press.
 16. Scales, P., Boat, A., Pekel, K. (2020). Defining and Measuring Social Capital for Young People. Search Institute. URL: <https://www.search-institute.org/wp-content/uploads/2020/05/SOCAP-Lit-Review.pdf> (қаралған күні: 20.01.2026)
 17. Almaty Management University. Студенттерді дамыту орталығы. 2024–2025 оқу жылының ІІ жартыжылдығында өткізілген іс-шаралар туралы есеп. – Алматы: Almaty Management University, 2025.
 18. Almaty Management University. Студенттерді дамыту орталығы. 2025–2026 оқу жылының І жартыжылдығы бойынша жиынтық есеп. – Алматы: Almaty Management University, 2025.
 19. Almaty Management University. Студенттерді дамыту орталығы. Университеттік орта туралы ғылыми жоба сұрақтарына жауаптар: жарияланбаған эмпирикалық материалдар. – Алматы: Almaty Management University, 2026.
 20. Tinto V. Leaving College: Rethinking the Causes and Cures of Student Attrition. – 2nd ed. – Chicago: University of Chicago Press, 1993. – 296 p.
 21. Astin A. W. Student involvement: A developmental theory for higher education // Journal of College Student Personnel. – 1984. – Vol. 25, No. 4. – P. 297–308.
 22. Kuh G. D. Assessing what really matters to student learning: Inside the National Survey of Student Engagement // Change: The Magazine of Higher Learning. – 2001. – Vol. 33, No. 3. – P. 10–17. – <https://doi.org/10.1080/00091380109601795>.
 23. Mayer R. C., Davis J. H., Schoorman F. D. An integrative model of organizational trust // Academy of Management Review. – 1995. – Vol. 20, No. 3. – P. 709–734. – <https://doi.org/10.5465/amr.1995.9508080335>.
 24. Granovetter M. S. The Strength of Weak Ties // American Journal of Sociology. – 1973. – Vol. 78, No. 6. – P. 1360–1380. – <https://doi.org/10.1086/225469>.
 25. Putnam R. D. Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community. – New York: Simon & Schuster, 2000. – 541 p.
 26. Edmondson A. Psychological Safety and Learning Behavior in Work Teams // Administrative Science Quarterly. – 1999. – Vol. 44, No. 2. – P. 350–383. – <https://doi.org/10.2307/2666999>
 27. North D. C. Institutions, Institutional Change and Economic Performance. – Cambridge: Cambridge University Press, 1990. – 152 p. – <https://doi.org/10.1017/CB09780511808678>

REFERENCES:

1. Fukuyama, F. (1995). Trust: The social virtues and the creation of prosperity. Free Press.
2. Nauchno-issledovatel'skii tsentr "Molodezh". (2025). Molodezh' Kazakhstana – 2025: Ezhegodnyi doklad nauchno-issledovatel'skogo tsentra "Molodezh'" [Youth of Kazakhstan – 2025: Annual report of the Youth Research Center].
3. Sharipova, D., & Beimenbetov, S. (2021). Molodezh' v Kazakhstane: Otsenka tsennostei, ozhidaniy i stremlenii [Youth in Kazakhstan: Assessment of values, expectations, and aspirations]. Fond Fridrikha Eberta. <https://collections.fes.de/publikationen/ident/fes/18456> (date of use: 20.01.2026)
4. Abdikerova, G. O. (2017). Sotsial'nyi kapital: Osnovnye kontseptsii i strategii [Social capital: Basic concepts and strategies]. Zhurnal psikhologii i sotsiologii, (4), 24–33.

5. Tokenov, A., & Dronzina, T. (2025). Bonding and bridging social capital as determinants of institutional trust in Kazakhstan: Evidence from the World Values Survey. *Public Administration and Civil Service*, (4), 2–10. <https://doi.org/10.52123/1994-2370-2025-1557>
6. Zabirowa, A., Ermakhanova, S., Danenova, D., & Kasimova, G. (2024). Molodezh' Kazakhstana: Navigatsiia v budushchee (po rezul'tatam empiricheskogo issledovaniia) [Youth of Kazakhstan: Navigating the future (Based on the results of an empirical study)]. *Kazakhstan-Spektr*, 111(3). <https://doi.org/10.52536/2415-8216.2024-3.02>
7. Tuleshova, U., & Bolatqyzy, T. (2019). Studentterdin shy armashylyq belsendiligin klubtyq is-areketter arqyly qalyptastyru [Formation of students' creative activity through club activities]. *QazUU khabarshysy. Pedagogikalyq seriyasy*, 57(4), 48–61.
8. Lukmanova, M. (2023). Sotsial'nyi kapital studentov kolledzha (na primere studentov Rudnenskogo politekhnicheskogo kolledzha) [Social capital of college students (On the example of students of Rudny Polytechnic College)]. *Vestnik Cheliabinskogo gosudarstvennogo universiteta. Obrazovanie i zdavookhranenie*, 20–25.
9. British Council. (2025). Next generation Kazakhstan 2025. https://www.britishcouncil.org/sites/default/files/next_generation_kazakhstan_web_eng.pdf (date of use: 12.01.2026)
10. Fang Law, S., & Tam Le, A. (2023). A systematic review of empirical studies on trust between universities and society. *Journal of Higher Education Policy and Management*, 45(4), 397–408.
11. Perveen, S., Kayna, H., & Latief, R. (2020). Analysis of university students' generalized trust on public institutions. *Global Educational Studies Review*, 5(3), 214–221.
12. Zharkova, A. (2014). Studencheskie kluby kak uslovie sotsiokul'turnogo razvitiia sovremennoi molodezhi: Komparativnyi analiz [Student clubs as a condition of sociocultural development of modern youth: A comparative analysis]. *Teoriia i praktika obshchestvennogo razvitiia*.
13. Saenko, L., & Kuvaeva, L. (2021). Sistema studencheskikh klubnykh ob'edinenii v vospitatel'noi srede vuza [The system of student club associations in the educational environment of a university]. *Vestnik Severo-Kavkazskogo federal'nogo universiteta*, (1), 177–182.
14. Boat, A., Seward, M., Wu, C., & Scales, P. (2024). Validation of a youth social capital scale informed by positive youth development. *Applied Developmental Science*, 28(4), 373–386. <https://doi.org/10.1080/10888691.2024.2350442>
15. Helve, H., & Bynner, J. (2007). Youth and social capital. In H. Helve & J. Bynner (Eds.), *Youth and social capital* (pp. 1–10). Tufnell Press.
16. Scales, P., Boat, A., & Pekel, K. (2020). Defining and measuring social capital for young people. Search Institute. <https://www.search-institute.org/wp-content/uploads/2020/05/SOCAP-Lit-Review.pdf> (date of use: 20.01.2026)
17. Almaty Management University. Studentterdi damytu ortalygy. 2024–2025 oku jyl'nyn II jartyjyldygynda otkizilgen is-sharalar turaly esep [Report on events held in the second semester of the 2024–2025 academic year]. Almaty: Almaty Management University, 2025.
18. Almaty Management University. Studentterdi damytu ortalygy. 2025–2026 oku jyl'nyn I jartyjyldygy boiynsha zhiyntyk esep [Summary report for the first semester of the 2025–2026 academic year]. Almaty: Almaty Management University, 2025.
19. Almaty Management University. Studentterdi damytu ortalygy. Universitettik orta turaly gylymi zhoba suraktaryna zhauaptar: zhariyalanbagan empirikal'nyk materialdar [Responses to research project questions on the university environment: unpublished empirical materials]. Almaty: Almaty Management University, 2026.
20. Tinto, V. (1993). Leaving college: Rethinking the causes and cures of student attrition (2nd ed.). University of Chicago Press.
21. Astin, A. W. (1984). Student involvement: A developmental theory for higher education. *Journal of College Student Personnel*, 25(4), 297–308.
22. Kuh, G. D. (2001). Assessing what really matters to student learning: Inside the National Survey of Student Engagement. *Change: The Magazine of Higher Learning*, 33(3), 10–17. <https://doi.org/10.1080/00091380109601795>
23. Mayer, R. C., Davis, J. H., & Schoorman, F. D. (1995). An integrative model of organizational trust. *Academy of Management Review*, 20(3), 709–734. <https://doi.org/10.5465/amr.1995.9508080335>
24. Granovetter, M. S. (1973). The strength of weak ties. *American Journal of Sociology*, 78(6), 1360–1380. <https://doi.org/10.1086/225469>
25. Putnam, R. D. (2000). Bowling alone: The collapse and revival of American community. Simon & Schuster.
26. Edmondson, A. (1999). Psychological safety and learning behavior in work teams. *Administrative Science Quarterly*, 44(2), 350–383. <https://doi.org/10.2307/2666999>
27. North, D. C. (1990). Institutions, institutional change and economic performance. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511808678>